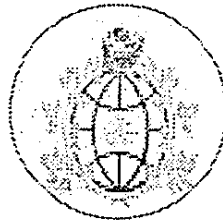

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ YAYINLARI

Sempozyumlar / Paneller : 2

İslâm
İslâm ve
İslâm ve Mo
İslâm ve Mo dern
İslâm ve Mo dernleş
İslâm ve Modernleşme
İslâm ve Modernleşme
İslâm ve Modernleşme
İslâm ve Modernleşme
İslâm ve Modernleşme
İslâm ve Modernleşme
İslâm ve Modernleşme
İslâm ve Modernleşme
İslâm ve Modernleşme
İslâm ve Modernleşme

II. KUTLU DOĞUM
İLMÎ TOPLANTISI

İstanbul 1997

AHLÂK ve ESTETİK AÇISINDAN İSLÂM ve MODERNLEŞME

Prof. Dr. Ahmet İnam

Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Felsefe Bölümü

Her kültürün dayandığı temel prensipler vardır. Dolayısıyla bir kültürün varlığını sürdürebilmesi için o temel prensiplerini kavramış, yaşayan ve yenileyebilecek insanlara ihtiyaç vardır.

İçinde bulunduğumuz somut koşulların dayandığı ilkeleri farkedemsek, bunları bulup çıkaramazsak, dil yoluyla, sanat yoluyla, kültür yoluyla, düşünce yoluyla; o zaman, o kültürün bu dünyada diğer kültürler arasında yerini bulabilmesi, kendini ortaya koyabilmesi imkânı elden gider. Ben bugünkü konuşmamda çok basit bir ilişkiden söz edeceğim ve bütün konuşmam bu basit belki çoğumuza mâlum gibi gelen nokta üzerinde dönecek. Ama ben muammanın mâlum içinde saklı olduğunu hep düşünmüşümdür. Hep dilimizde, burnumuzun ucunda olan şeydir o bilinemeyen. Halbuki biz onu uzaklarda bir yerde sanıyoruz. Bu hepimizin bildiğini sandığı şey, Aristo'nun ilk ilkesinden, veya onun ilkesine benzer bir ilkeden yola çıkarak tartışacağım bir düşünce.

Konuşmamın başında da söylediğim gibi, dayandığımız temel ilkelere söz edeceğim. Bu bizim İslâm kültürü için kitabımızdır, peygamberdir ve bu konularda emek sarfetmiş, kafa yormuş, yorumda bulunmuş ilim adamlarıdır, din adamlarıdır. Yani Kur'an ve "gelenek", bizim kültürümüzün genel prensiplerini oluşturuyor ve biz bu prensiplerle şu anda bir hayatı gerçekleştiriyoruz. Sorun şudur: Acaba bu yaşadığımız hayatla o ilkeler arasındaki münasebetin ne kadar farkındayız? Bunu ne kadar kurabiliyoruz? Bu münasebeti sorgulayabiliyor muyuz? Çünkü şöyle korkularım var, bizim kültürümüzün

geleceği açısından: Biz dayandığımız ilkeleri gün ışığına çıkaramaz, yeniden yorumlayamazsak, -bakın yeniden sözümün altını bir daha çiziyorum- bizim varlığımızı sürdürebilmemiz mümkün değildir. Var olabilmemiz için temel ilkeleri kesinlikle sürekli olarak yeniden yorumlamak zorundayız. Yani bırakın yenilik yapmayı, hayatta kalmak için bile yeniden yoruma ihtiyaç vardır. O halde biz kültürel geçmişimiz açısından yaşadığımız çağ ile senkronize olmak, yaşadığımız çağ içerisinde yerimizi almak durumundayız.

Ben modernleşme, çağdaşlaşma sözlerini çok yıprandığını ve sakızlaştığını düşündüğüm için sevmiyorum. Onun yerine çok basit bir deyim kullanmaya çalışıyorum: "Bu dünyada yerimizi almak", hepsi bu! Bu dünyada yerimizi almak, ama kim olarak? Kendimiz olarak, kendimizi inşa ederek yerimizi almak. Onun için kendimize birtakım hayalî düşmanlar yaratmanın ve bu hayalî düşmanlar karşısında geçmişimizi gerekli gereksiz abartmanın gerçekçi olmayan bir biçimde abartmanın çok anlamlı olmadığını, psikolojik açıdan da zaman zaman içine düştüğümüz aşağılık duygusunun bir belirtisi olduğunu düşünmekteyim. Soğukkanlı biçimde yapılabilecek en önemli şey yorum gücümüzü geliştirmektir. Hamle, sanatta ve düşüncede hamleler yapabilmektir. Bu da tabii olarak kafa taşıyan, bağımsız düşünebilen, yaşadığı o temel ilkelerle yaşadığı durum arasındaki münasebeti farketmiş, bunun acısını, coşkusunu yaşayabilen samimi insanların işidir. Bunu engelleyen o kadar çok şey var ki, gözlemlerim beni yanıltmıyorsa, zaman olmadığı için belki çok yeterli biçimde anlatamayacağım, ama şöyle bir tehlike ile karşı karşıyayız. Yaşadığımız durumu, içinde bulunduğumuz durumu, kültürümüzün temellerinde olduğunu vehmettiğimiz, sandığımız ya da hadi bildiğimiz diyelim ilkelerle psikologların rasyonalize etmek dediğimiz mekanizmasına benzer biçimde bir uyuşmaya sokuyoruz. Yani ne yapsak kitabına uyduruyoruz. Şimdi ilkelerle münasebetimiz bu şekilde mi olmalıdır? Biz aklımıza estiği gibi mi yaşayacağız? Belki de eski Marksist bir deymi kullanırsak oportünist bir biçimde yaşıyoruz, fırsatları bildiğimiz gibi kullanıyoruz. Ama ne yaparsak yapalım yaptığımızı hep meşrulaştırabiliyoruz. Bana sorarsanız bu yaşam biçimi, bu hayat tarzı çok çirkindir. Hem ahlâkî açıdan çirkin, hem estetik açıdan çirkin. Bunları biraz sonra açıklamaya çalışacağım.

Hayat bizden yeni yorumlar beklemektedir. Elbette teslim olacağımız ilkeler, otoriteler olacaktır. Ama her zaman bu teslimiyetin bir isyan taşıması gerektiğini düşünmek lâzım. İşte modernleşme, çağdaşlaşma her ne ise o, içinde bulunduğumuz durum sosyoekonomik şartlarla ve kültürel bir biçimde bizi bombardıman ediyor. Bunu inkâr etmek mümkün değil. Ama buradaki bombardımana karşı bir uyum içinde olmak ister istemez kaçınılmaz biçimde yaşadığımız bir durum, farkında olalım ya da olmayalım. Fakat her uyumun taşıması gereken bir direnç vardır. Uyacağı fakat direneceği. Neyimize güvenerek direneceğiz? Ne ile direneceğiz? İşte o temel ilkeleri yaşayarak içselleştirerek gönlümüzün bir parçası, aklımızın bir parçası olarak direncimizi sağlayacağız. Bu nasıl mümkün olabilir?

Konuşmamın başlığından da anlaşılacağı gibi en azından ahlâk ve estetik açısından tavrımızı, yerimizi belirleyerek olabilir. Ahlâk açısından derken ne demek istiyorum? Bakın Aristo'dan söz ettim konuşmamın başında. Aristo'nun kendi deyiminde eski Yunanca'da Pronesis adını verdiği "pratik kıyas" olarak Türkçeleştirebileceğimiz bir kıyas tarzı var. Bu şöyle bir kıyastır: Temel ahlâk prensipleri büyük öncüdür. Meselâ yalan söylemeyeceğim. Küçük öncül içinde bulunduğumuz durum ahlâk durumudur. Bu iki öncülden sonuca ulaşacağız. İşte buradan bir sonuç çıkacak. Sonuç Aristo'nun felsefesinde -çok enteresandır- bildiğimiz kıyasa uymaz, çünkü bu yapıda sonuç bir fiildir, eylemdir. Yani iki öncül bir fiil. Dolayısıyla mantık açısından bunu denetleyemiyorsunuz. Bu çıkarım bu kıyas mantıkça geçerli mi geçersiz mi? Dolayısıyla bizim ahlâkımızı mantık açısından belirleme imkânımız yoktur. O yüzden alışılmış anlamıyla eski Yunan'dan gelen anlamıyla veya Kant sonrası anlamıyla aklın ve mantığın yerini çok dikkatli şekilde düşünmemiz lâzımdır. İşte Aristo'nun da gösterdiği gibi öncüller, temel ilkeler içinde yaşadığımız durumla ilgili bilgilerimiz var. Fakat bu bilgiler ve temel ilkeler bizim nasıl bir harekette bulunacağımızı kesinlikle belirleyemiyor. Sadece size yol gösterebiliyor. Ondan sonra sizin ne yapacağınız, sizin gücünüze, sizin sorumluluğunuza kalan bir şeydir. Belki de bizim otonomimize kalan bir şeydir. Sizin belki de bilmiyorum, deyim yerinde mi, irâde~i cüz'iyenize kalan bir şeydir. Siz orada sorumlusunuz. Çünkü bizler otomat değiliz. Bizim seçme ve davranış, farklı alternatiflerde yürüme imkânımız vardır. Dolayısıyla bizi kültürel olarak var edebilecek ilkeleri yorumlamada içinde bulunduğumuz durumu anlamada ve o ilkeler ve bu duruma uygun olarak harekette bulunmada en az üç ödev bizi beklemektedir. Ben bu üçünün de İslâm kültüründe henüz yeterince yapılmadığı kanaatindeyim. Ben bu konularda uzman biri değilim ama dışardan ve yaşadığım kültür açısından baktığımda ne bizim kültürümüzü belirleyen temel ilkeler yeterince gün ışığına çıkarılıp felsefi ve ilmî açıdan yeterince tartışılmıştır, ne de içinde bulunduğumuz durum hakkında kendi gözlerimizle görerek, kendi kulaklarımızla işiterek ortaya koyabildiğimiz konuşmalarımız var. Bunu da yine bize başkası söylüyor. Sen şu durumdasın, şu ilkelere hareket ediyorsun. Dolayısıyla bu tip bir bağımlılık içerisinde yani ne ilkelerin kendimizce keşfedildiği ne durumun kendimizce tesbit edildiği bir ilke ve durum ilişkisi içerisinde, bizlerin bağımsız biçimde hareket edebilmesi ve buna göre geleceğe ait atılımlarda bulunup kültürümüzü canlandırma ve belirtme imkânı elimizden büyük ölçüde alınmış oluyor. Bu üç ödev: 1. Kültürümüzün dayandığı temel ahlâk ilkelerini; 2. İçinde bulunduğumuz somut koşulları; 3. Bu ikisi arasındaki ilişkileri saptamak. Öyleyse bizi bekleyen bu üç temel ödevin yanında bu üç ödevi gerçekleştirmek için belli bir ahlâkî tavır gerekiyor.

Ahlâkî tavır büyük bir sorumluluk ve bağımsızlıkla sağlanabilecek bir şeydir diye düşünüyorum. Ahlâkî gönlü, kalbi olan, kendi başına düşünebilen, kendi başına o ilâhî ilkelerle münasebete girme cesaretine sahip, onları yeniden gözden geçirebilecek güce erişmiş insanların var olmasıyla gerçekleştirebileceğimizi ve ahlâkî düzeni yeniden yorumlayıp kurabileceğimizi düşünün-

yorum. Ahlâkı yaşarken de kültürümüzde yeterince üzerinde düşünülmemiş "güzellik" kavramını gündeme getirmemiz lâzım; "Mevlâ neylerse güzel eyler". Oradaki güzel hem ahlâk açısından güzelliştir, hem de estetik açılarından güzelliştir. Dolayısıyla bizlerin o temel ilkelerle münasebetinde yüzü asık olmayan, duygularını, yüreğini unutmamış, diğer insanlarla münasebete geçebilen, ahlâklı ama güzellik yoksunu olmayan insanlar olabilmemiz için estetik boyutu sürekli olarak hatırlamak gerekiyor. Dolayısıyla bütün dünya kültürlerine karşı biz kendi kültürümüzü oluştururken onlara da en azından iki şey gösterilmelidir: Ahlâk ve güzellik bizim kültürümüzden bakılarak yeniden yorumlanabilir. Belki biraz önce konuşan arkadaşın "varlık felsefesiyle yola çıkmalıyız" ihtarında da önemli bir şey var. Çünkü varlık felsefesi ki sonunda bizi belki o ahlâk ve estetik açılıma götürecektir ve biz o zaman işte Batılı'nın farkına varmadığı, Batılı'nın bir türlü anlayamadığı, belki yıllardan beri araştırdığı bir ahlâk alternatifini yahut alternatiflerini onlara götüreceğiz ve belki onların farkedemediği ıskaladığı, bu kâinatın taşıdığı güzellikleri de onlara gösterebileceğiz. Yani kültürümüzdeki ahlâk ve estetik boyutunu tekrar yeniden yorumlayarak bütün insanlığın malı yapmaya çalışacağız. Bunu yapabilirsek sanıyorum büyük ölçüde kültürümüz de dünyada hak ettiği yeri bulmuş olacaktır.

Teşekkür ederim.